

Η Μεθοδολογία της Έρευνας Πεδίου

Αγάπη Βαβουράκη, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας, τ. Πάρεδρος ε.θ. του Π.Ι.

Η μελέτη του Τμήματος Ποιότητας της Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου έχει ως στόχο την *Αξιολόγηση των Ποιοτικών Χαρακτηριστικών του Συστήματος Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*. Κατ' αρχάς επιχειρήθηκε ο καθορισμός των παραμέτρων που επηρεάζουν την ποιότητα του συστήματος, οι οποίες παρουσιάστηκαν με βάση βιβλιογραφική ανασκόπηση και έρευνα αρχείου, αλλά και τις σύγχρονες διεθνείς και ευρωπαϊκές τάσεις για κάθε παράμετρο, ενώ παράλληλα πραγματοποιήθηκε μια πρώτη προσέγγιση της υπάρχουσας κατάστασης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η προκαταρκτική αυτή μελέτη ανέδειξε την ανάγκη συλλογής πρόσθετων δεδομένων από πρωτογενή έρευνα.

1. Στόχοι της έρευνας

Στόχος της πρωτογενούς έρευνας είναι η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Όσον αφορά στο διοικητικό πλαίσιο, διερευνώνται οι διάλογοι επικοινωνίας που αναπτύσσονται μεταξύ των διάφορων επιπέδων διοίκησης και μεταξύ διοικητικών και επιστημονικών υπευθύνων, η φορά επικοινωνίας καθώς και ο ρόλος των διοικητικών και επιστημονικών υπευθύνων στην καθοδήγηση των εκπαιδευτικών αλλά και στην εν γένει λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος.

Όσον αφορά στο *παιδαγωγικό πλαίσιο*, διερευνάται η συμφωνία ή ασυμφωνία Αναλυτικών Προγραμμάτων, βιβλίων και Ωρολογίων Προγραμμάτων, ιδιαίτερα δε ο τρόπος με τον οποίο η συγκεκριμένη συμφωνία ή ασυμφωνία εκδηλώνεται στην καθημερινή πρακτική της σχολικής μονάδας. Επιπλέον, διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο εντάσσονται τα Καινοτόμα Προγράμματα και οι δραστηριότητες στη σχολική μονάδα και πώς η εφαρμογή τους επηρεάζει την καθημερινή πρακτική των

άλλων παραδοσιακών μαθημάτων. Τέλος, διερευνάται ο ρόλος του εκπαιδευτικού κατά την εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος και πώς αυτός επηρεάζεται από τις υπάρχουσες παιδαγωγικές δομές (Αναλυτικά και Ωρολόγια Προγράμματα, διδακτικά βιβλία, εκπαιδευτικό υλικό, αξιολόγηση).

Επιπλέον, η έρευνα μελετά την *υλικοτεχνική υποδομή* της σχολικής μονάδας (αίθουσες διδασκαλίας, βιβλιοθήκες, εργαστήρια, αίθουσες εκδηλώσεων, αθλητικές εγκαταστάσεις), το είδος, την επάρκεια και τον βαθμό αξιοποίησης των εποπτικών μέσων (υποδομές Νέων Τεχνολογιών, εκπαιδευτικά λογισμικά, εποπτικά μέσα, βιβλία κ.λπ.).

Όσον αφορά στη μελέτη των *μηχανισμών υποστήριξης* και ανατροφοδότησης, διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο οι σχεδιαστές της εκπαιδευτικής πολιτικής λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με τους στόχους της εκπαίδευσης και τις διαδικασίες της, καθώς επίσης και οι προϋποθέσεις υλοποίησής τους. Επίσης, διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους ως επαγγελματίες και πώς οι αντιλήψεις αυτές μπορούν να υποστηρίξουν τους εκπαιδευτικούς στόχους που έχουν τεθεί αλλά και τις διαδικασίες της επαγγελματικής τους ανέλιξης.

Επιπλέον, η έρευνα εξετάζει τον τρόπο *κατανομής των οικονομικών πόρων* στους διαφορετικούς τομείς (υλικοτεχνική υποδομή και ανθρωπικοί πόροι) καθώς και τη διαδικασία απορρόφησης και αξιοποίησής τους.

Επιπροσθέτως, διερευνάται ο βαθμός συναίνεσης, η κοινωνική αποδοχή του εκπαιδευτικού συστήματος, ενώ, τέλος, μελετάται ο τρόπος αλληλεπίδρασης των παραμέτρων και η συνέργειά τους.

Υπολογίζεται ότι η διερεύνηση των παραμέτρων ποιότητας μέσω των παραπάνω ερωτημάτων θα αναδείξει αφενός τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζεται η δυναμική του εκπαιδευτικού συστήματος στο σύνολό του και αφετέρου θα προβάλλει τις απαιτούμενες παρεμβάσεις, με στόχο τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς του.

2. Οι βασικές παραδοχές της έρευνας

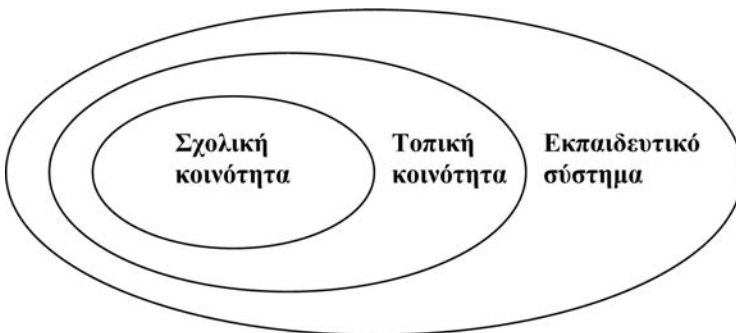
Η μεθοδολογία της πρωτογενούς έρευνας διαμορφώθηκε με βάση τις παρακάτω παραδοχές.

Πρώτον, οι παράμετροι ποιότητας ενός εκπαιδευτικού συστήματος δεν λειτουργούν και δεν επηρεάζουν το εκπαιδευτικό σύστημα αυτόνομα αλλά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, αναπτύσσοντας με τη συσχέτιση αυτή ένα δυναμικό σύστημα το οποίο διαμορφώνει την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Με βάση αυτήν την παραδοχή, η έρευνα δεν μελετά σε βάθος μία ή και περισσότερες παραμέτρους ξεχωριστά, αλλά

όλες τις παραμέτρους και τη σχέση τους, έτσι όπως αποτυπώνονται στην εκπαιδευτική πραγματικότητα. Μια τέτοια λοιπόν έρευνα επιμένει και εστιάζει στη λειτουργία και αλληλεπίδραση όλων των παραμέτρων, αναγνωρίζοντας τον περιορισμό που αυτό το εύρος δημιουργεί στην ενδελεχή μελέτη του κάθε παράγοντα ξεχωριστά και σε βάθος.

Επιπλέον, το δυναμικό σύστημα που διαμορφώνεται με την αλληλεπίδραση των παραγόντων επηρεάζεται και επαναπροσδιορίζεται από το συγκεκριμένο πλαίσιο της κάθε σχολικής μονάδας, ενώ οι απόψεις των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα. Κατά συνέπεια, η έρευνα μελετά την ποιότητα της εκπαίδευσης και τις παραμέτρους που την επηρεάζουν στο συγκεκριμένο πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσεται, δηλαδή στη *σχολική μονάδα*, η οποία αντιμετωπίζεται ως σύστημα. Η έρευνα των απόψεων των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί κεντρικό στοιχείο της μελέτης. Πρέπει να σημειωθεί ότι ως εμπλεκόμενοι στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν θεωρούνται μόνο τα μέλη της σχολικής μονάδας (εκπαιδευτικοί, μαθητές) αλλά και τα μέλη της ευρύτερης εκπαιδευτικής και τοπικής κοινότητας (γονείς, Στελέχη της Εκπαίδευσης), εφόσον κι αυτά με τη σειρά τους επηρεάζουν την ποιότητα της εκπαίδευσης.

Τέλος, η σχολική μονάδα αλληλεπιδρά και επηρεάζεται από την ευρύτερη εκπαιδευτική και τοπική κοινότητα αλλά επηρεάζεται και από το πλαίσιο που διαμορφώνει το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας. Οι παραπάνω αυτές σχέσεις μπορούν απλά (εφόσον δεν αποδίδουν τη δυναμική και την πολυπλοκότητα της αλληλεπίδρασης) να παρουσιαστούν στο παρακάτω διάγραμμα.

3. Το δείγμα της έρευνας

Σύμφωνα με τις παραπάνω παραδοχές η έρευνα πεδίου εστιάζει στη σχολική μονάδα ως δυναμικό σύστημα, το οποίο διαμορφώνεται από τα χαρακτηριστικά της σχολικής μονάδας και τη δυναμική των μελών της, και επηρεάζεται από την αλληλεπίδρασή του με τα μέλη της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας και το πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος. Κατά συνέπεια, το δείγμα της μελέτης αποτελείται από αντιπροσωπευτικό δείγμα σχολικών μονάδων ως προς τον τύπο του σχολείου (Δημοτικά, Γυμνάσια, Ενιαία Λύκεια και Τ.Ε.Ε., βλ. πίνακα 1), τη γεωγραφική/ περιφερειακή εκπροσώπηση (πίνακας 2), τον βαθμό αστικότητας (αστικές περιοχές, ημιαστικές, αγροτικές, νησιωτικές), την οργανικότητα του σχολείου (π.χ. ολιγοθέσια, εξαθέσια) και το ωράριο λειτουργίας του (πρωί-απόγευμα).

Η επιλογή αυτή, ωστόσο, των σχολικών μονάδων προσφέρει δεδομένα τα οποία καλύπτουν διαφορετικά επαγγελματικά προφίλ εκπαιδευτικών (αντιπροσωπευτικά των χρόνων υπηρεσίας, των επιμορφώσεων, της συμμετοχής σε καινοτομίες κ.ά.)

Πίνακας 1: Κατανομή σχολείων και δείγματος ανά τύπο σχολείου

	ΣΧΟΛΕΙΑ %	ΔΕΙΓΜΑ
Δημοτικά	60%	60
Γυμνάσια	21%	21
Ενιαία Λύκεια	14%	14
Τ.Ε.Ε.	5%	5

Πίνακας 2: Κατανομή σχολείων και δείγματος ανά γεωγραφική/ περιφερειακή εκπροσώπηση

	ΣΥΝΟΛΟ		Δημοτικά		Γυμνάσια		Ενιαία Λύκεια		Τ.Ε.Ε.	
	% ΣΧΟΛΕΙΑ	ΔΕΙΓΜΑ	% ΣΧΟΛΕΙΑ	ΔΕΙΓΜΑ	% ΣΧΟΛΕΙΑ	ΔΕΙΓΜΑ	% ΣΧΟΛΕΙΑ	ΔΕΙΓΜΑ	% ΣΧΟΛΕΙΑ	ΔΕΙΓΜΑ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ & ΘΡΑΚΗ	5%	5	5%	3	6%	1	4%	1	5%	0
ΑΤΤΙΚΗ	22%	22	18%	11	24%	5	31%	5	26%	1
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	3%	3	3%	2	3%	1	3%	0	4%	0

ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	9%	9	10%	6	8%	2	8%	1	7%	0
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	4%	4	4%	3	4%	1	3%	0	3%	0
ΗΠΕΙΡΟΣ	5%	5	5%	3	5%	1	4%	1	4%	0
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	9%	9	10%	6	8%	2	8%	1	9%	0
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	2%	2	2%	1	3%	1	2%	0	2%	0
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	16%	16	15%	10	16%	3	16%	2	16%	1
ΚΡΗΤΗ	7%	7	8%	5	6%	1	6%	1	6%	0
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	4%	4	4%	2	4%	1	3%	0	5%	1
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	7%	7	7%	4	6%	1	7%	1	7%	1
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	7%	7	7%	4	7%	1	6%	1	6%	1

Η έρευνα σε κάθε σχολική μονάδα του δείγματος απευθύνθηκε σε όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας, δηλαδή εκπαιδευτικούς, μαθητές και το διευθυντή της κάθε σχολικής μονάδας. Ωστόσο, σύμφωνα με τις βασικές παραδοχές της έρευνας, που αναφέρθηκαν παραπάνω, η εκπαιδευτική κοινότητα αποτελείται όχι μόνο από τα μέλη της σχολικής κοινότητας αλλά και από τα μέλη της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας, δηλαδή τους γονείς, τα στελέχη της εκπαίδευσης, τους Διευθυντές και Προϊσταμένους Γραφείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Σχολικούς Συμβούλους και Υπεύθυνους Σχολικών Δραστηριοτήτων που συνδέονται με τις συγκεκριμένες σχολικές μονάδες του δείγματος.

4. Ερευνητικά εργαλεία

Η έρευνα περιλαμβάνει τη συλλογή ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων. Για μεγαλύτερη αξιοπιστία της έρευνας χρησιμοποιείται η μορφή της τριγωνοποίησης των ποικίλων πηγών δεδομένων (Lincoln-Cuba, 1995, Denzin, 1989). Τα δεδομένα αναλύονται μέσω συγκρίσεων και με την ανάπτυξη περιγραφικών κατηγοριών. Ακολουθείται η επαγωγική μεθοδολογία της διαπίστωσης των κανονικοτήτων στα δεδομένα, διαδικασία που οδηγεί στην περιγραφή και, στη συνέχεια, στην ερμηνεία τους (Krathwohl, 1993). Επιδίωξη είναι η αναζήτηση μερικών παραδειγμάτων ποιοτικών χαρακτηριστικών των σχολείων, τα οποία στηρίζονται σε εμπειρικά στοιχεία (Glaser-Strauss, 1987).

Για την περαιτέρω εμβάθυνση στη διερεύνηση των παραγόντων της ποιότητας της εκπαίδευσης κρίνεται αναγκαία η διερευνητική μελέτη περίπτωσης (Yin, 1994) μικρού αριθμού σχολικών μονάδων. Ειδικότερα, η έρευνα αποτελείται από τα ακόλουθα δύο διακριτά μέρη.

4.1. Ποσοτική έρευνα

Στην ποσοτική έρευνα συμμετείχαν τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας των εκατό επιλεγμένων σχολικών μονάδων. Για τη συλλογή των στοιχείων διαμορφώθηκαν από την ομάδα εργασίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ερωτηματολόγια, τα οποία και διανεμήθηκαν στα μέλη της σχολικής μονάδας (Διευθυντής σχολικής μονάδας, εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς), καθώς και στα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας που συνδέονται με τις συγκεκριμένες σχολικές μονάδες (Διευθυντές και Προϊστάμενοι Γραφείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Σχολικοί Σύμβουλοι και Υπεύθυνοι Σχολικών Δραστηριοτήτων). Τα ερωτηματολόγια επιχειρούν κυρίως μια περιγραφική ταξινόμηση των τάσεων των συμμετεχόντων σχετικά με τους παράγοντες της εκπαίδευσης και, κατά συνέπεια, περιλαμβάνουν κυρίως ερωτήσεις κλειστού τύπου σχετικά με τους παράγοντες της ποιότητας της εκπαίδευσης.

Η λειτουργικότητα των ερωτηματολογίων δοκιμάστηκε μέσω πιλοτικής εφαρμογής. Στόχος της πιλοτικής εφαρμογής ήταν να αντληθούν εμπειρίες και συμπεράσματα που θα βοηθούσαν στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή της κυρίως έρευνας. Με άλλα λόγια, δεν αποσκοπούσε στην αποτίμηση των τάσεων αλλά στη διαπίστωση της λειτουργικότητας της ερευνητικής πρότασης και των εργαλείων της έρευνας. Ειδικότερα, η πιλοτική εφαρμογή επεδίωξε να διαπιστώσει αν τα εργαλεία της έρευνας χαρακτηρίζονταν από πρακτικότητα και οικονομία, αξιοπιστία και εγκυρότητα. Επίσης, στόχος ήταν να διαπιστωθεί η αποτελεσματικότητα της μεθοδολογίας ως προς την εφαρμογή της σε συγκεκριμένες κατηγορίες συμμετεχόντων.

Για τη διενέργεια της πιλοτικής έρευνας διανεμήθηκαν ερωτηματολόγια που είχαν σχεδιαστεί από την ομάδα εργασίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τους Διευθυντές και Προϊσταμένους Γραφείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Σχολικούς Συμβούλους και Υπευθύνους Σχολικών Δραστηριοτήτων, Διευθυντές σχολικής μονάδας, εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς.

Η πιλοτική εφαρμογή έγινε σε δέκα σχολικές μονάδες (τέσσερα Δημοτικά σχολεία, δύο Γυμνάσια, δύο Γενικά Λύκεια, και δύο Τεχνικά Λύκεια). Τα μέλη των ομάδων εργασίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου επισκέφθηκαν τις επιλεγμένες σχολικές μονάδες και μοίρασαν τα ερωτηματολόγια στον Διευθυντή, στους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας, σε μαθητές ενός τμήματος, καθώς και στους γονείς των μαθητών. Επιπλέον, μοιράστηκαν ερωτηματολόγια σε Διευθυντές και Προϊσταμένους Γραφείων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Σχολικούς Συμβούλους και Υπευθύνους Σχολικών Δραστηριοτήτων.

Τα μέλη των ομάδων εργασίας συνέλεξαν τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια καθώς επίσης και τα σχόλια των συμμετεχόντων για τη λειτουργικότητα των εργαλείων. Η πιλοτική εφαρμογή προσέφερε χρήσιμες πληροφορίες για την αναμόρφωση των ερευνητικών εργαλείων.

4.2. Ποιοτική έρευνα

Στόχος της ποιοτικής έρευνας ήταν η περαιτέρω εμπάθυνση και, κυρίως, η ερμηνεία των ποσοτικών δεδομένων σχετικά με τους παράγοντες της ποιότητας της εκπαίδευσης. Επιπλέον, στόχος της ποιοτικής έρευνας ήταν η σε βάθος μελέτη του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι παράγοντες μεταξύ τους και, κατά συνέπεια, η συνοχή των παραμέτρων.

Η ποιοτική έρευνα διενεργήθηκε σε δέκα σχολικές μονάδες, οι οποίες επιλέχθηκαν με κριτήρια όπως ο βαθμός αστικότητας (αστικές περιοχές, ημιαστικές, αγροτικές, νησιωτικές), τα κοινωνικο-οικονομικά περιβάλλοντα, η γεωγραφική/ περιφερειακή εκπροσώπηση και οι τύποι σχολείων (Δημοτικά, Γυμνάσια, Ενιαία Λύκεια και Τ.Ε.Ε.). Τα δέκα σχολεία που συμμετείχαν στην ποιοτική έρευνα αποτελούν μέρος των εκατό σχολείων που συμμετείχαν στην ποσοτική έρευνα.

Η ποιοτική έρευνα περιελάμβανε διενέργεια ημιδομημένων συνεντεύξεων με τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας που συνδέονται με τις συγκεκριμένες σχολικές μονάδες. Πέραν των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε και επίτοπια παρατήρηση, με στόχο την επιπλέον συλλογή πληροφορίας στις σχολικές μονάδες.

4.2.α. Ημιδομημένες συνεντεύξεις

Σε καθεμιά από τις σχολικές μονάδες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης διενεργήθηκαν συνεντεύξεις με τα μέλη της σχολικής κοινότητας, και συγκεκριμένα με τους Διευθυντές, με πέντε εκπαιδευτικούς, πέντε μαθητές και πέντε γονείς, αλλά και με μέλη της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας, τους Διευθυντές και Προϊσταμένους Γραφείων Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, τους Σχολικούς Συμβούλους και τους Υπευθύνους Σχολικών Δραστηριοτήτων που συνδέονταν με τις συγκεκριμένες σχολικές μονάδες.

Επιπλέον, και σε επίπεδο επικράτειας διενεργήθηκαν συνεντεύξεις με τέσσερα (4) Στελέχη Νομαρχιακών και Δημοτικών Επιτροπών Παιδείας από δύο διαφορετικούς νομούς (2 και 2 αντίστοιχα), δύο υπευθύνους Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων, δύο υπευθύνους ΚΕ.ΣΥ.Π., δύο

υπευθύνους Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, δύο Διευθυντές Π.Ε.Κ. (1 Αθήνα, 1 περιφέρεια).

Οι συνεντεύξεις ήταν ημιδομημένες και ακολουθούσαν τους θεματικούς άξονες της μελέτης: διοικητικό πλαίσιο, παιδαγωγικό πλαίσιο, υλικοτεχνική υποδομή, επιμόρφωση, εκπαιδευτική έρευνα, αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, οικονομικοί πόροι και κοινωνική αποδοχή.

4.2.β. Παρατήρηση

Εκτός από τις συνεντεύξεις, πραγματοποιήθηκε, σε κάθε σχολική μονάδα που συμμετείχε στην ποιοτική έρευνα, παρατήρηση που αφορούσε στη δομή και στις λειτουργίες της.

Τα δεδομένα της παρατήρησης καταγράφηκαν σε ειδικά διαμορφωμένα ημερολόγια. Πέραν των ημερολογίων χρησιμοποιήθηκαν και άλλες μέθοδοι καταγραφής, όπως π.χ. βιντεοσκόπηση, φωτογράφιση, συλλογή αρχειακού υλικού. Η παρατήρηση και η συλλογή των δεδομένων αφορούσε στους θεματικούς άξονες της μελέτης, έτσι όπως αυτοί αναφέρθηκαν παραπάνω.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Denzin, N. (1989). *The Research act*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- Δούκας, Χ. (2004). *Ανοικτή Μάθηση στην Ανοικτή Κοινωνία*. Γ.Γ.Ε.Ε./Ι.Δ.Ε.Κ.Ε.
- Fullan, M. (1999). *The New Meaning of Educational Change*. New York: Teachers College Press.
- Glaser, B. & Strauss, A. (1987). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies of Grounded Research*. Chicago: Aldine.
- Haargreaves, A. (1997). *Rethinking educational change*. In A. Haargreaves (ed.) *Rethinking Educational Change with Heart and Mind*. The A.S.C.D. Yearbook (Alexandria, VA, Association for Supervision and Curriculum Development).
- Kalantzis, M.-Cope, B. (2003). *Designs of Learning*. Common Ground Publishing Pty Ltd, Australia.
- Krathwohl, D.R. (1993). *Methods of Evaluation Research: An Integrated Approach*. White Plains NY: Longman
- Lincoln, Y. & Cuba, E. (1985). *Naturalistic Inquiry*. London: Sage Publications.
- Schon, D. (1983). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Spradley, J. (1980). *Participant Observation*. New York: Rinehart and Wiston.
- Yin, R. (1994). *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.